

BOTOND Németországban élő szobrászművész. Kisplasztikáival, installációival, akcióival 1981 óta rendszeresen szerepel kiállításokon. Munkája gyűjtőpontjában a könyv áll, melyet tartalmát tükröző, különböző színű és alakú fémtokba hegeszt be. A behegesztett kötetek fokozatosan könyvtárrá terebélyesednek, s ennél fogva a *Könyvtár* időközben önálló installációs programmá alakult. Tervei szerint 2000 vaslemezbe hegesztett kötetet foglal majd magába. Botond könyvtárában a kultúránkat meghatározó, legfontosabb művek kapnak helyet, a *Bibliától A Tűkéig* – az emberi szellem megannyi jeles bizonyítéka. A különböző kisplasztikákban jól elzártan, konzervszerűen őrződnek meg a könyvek, védetten az idő romboló erejétől és az ember pusztító szándékától, ám a kutató pillantás elől is elzártan. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a könyvet azonosítsuk tartalmával, az eszméssel, a világgéppel, melyet képvisel, holott a könyv alapvetően tárgy is, sőt éppen tárgyi mivolta biztosítja a benne foglalt gondolatok hozzáférhetőségét. Ennek a kettősségnek ad hangot Botond a könyv bezárásával, amennyiben új formát ad neki, egyszerű, megismételhetetlent alkotva. E szimbolikus-esztétikai forma hatására az egyes könyvek mögött felsejlik a Könyv ideája, mely a külső és a belső, a bezártság és a nyitottság, a tárgy és az eszme feszültségét hordozza magában.

A könyvtárban az egyes könyvek szabadon variálhatók, nincs meghatározott helyük. Ugyanez vonatkozik magára a könyvtárra is, melyet mindig máshol mutatnak be. Útjának végcélja az egyiptomi Alexandria, az Ókor legjelentősebb írásgyűjteményének leledhelye – mely, mint tudjuk, a Krisztus előtti első században leégett. A *Könyvtár* így az emberi emlékezet és képzelet örökkévalóságának rekonstrukciójává lesz.

Önálló kiállításai

1981-1984	Artelier – Erlangen Galerie Inter-Art – Stuttgart Aquarium – Bamberg Galerie in der Sterngasse – Nürnberg
1985	<i>Westasiatische Hochantenne & Mischtechniken</i> , Galerie Näke – Nürnberg <i>Schwarz auf Weiß</i> , installáció – Nürnberg <i>Schneeeinstallation</i> – Nürnberg
1986	<i>Ohne Titel</i> , Galerie Näke – Nürnberg
1987	<i>Echo</i> , Galerie Koppelman – Köln <i>A Bibliothek</i> -projekt kezdete
1989	<i>232°C</i> – Nürnberg <i>Zengő</i> , installáció – Nürnberg <i>Symposion Cafe am Heumarkt</i> (H. Selzerrel) – Bécs
1990	<i>Hommage</i> – Múcsarnok, Budapest Galerie Koppelman – Köln Galerie Kampl – München
1991	<i>Civitas</i> – Dominikanerkloster, Frankfurt Galerie Schütte – Essen Galerie Kampl – München
1992	Galerie Schreiter – Nürnberg
1993	<i>Bunker</i> – Bauhof-Bunker, Nürnberg <i>Civitas</i> – Künstlerhaus Klagenfurt

„BÁBELI” KÖNYVTÁR

Interjú Botondal

☛ *Mit jelent az, ha egy könyvet beheggesztesz? A könyv az a forma, amely évszázadok óta közvetíti számunkra a tudást, meg a történelemnek egyfajta szemléletét is, és a lineáris írás biztosítja számunkra a kapcsolatot a tradícióval. Te pedig bezárod egy ilyen tokba, vagyis ez a két aktus feszültséget hordoz magában. Ezenkívül ahhoz is kapcsolódik ez, amiről Flusser beszél a Schriftben: hogy a könyv egy köztes állapot. A könyv elgondolások felnyitása, a beheggesztés pedig bezáró aktus. E két ellentétes cselekvés feszültséget hordoz magában: A könyv „működésbe lépésekor” nyitódó és záródó jelentésrétegek játékaról beszélhetünk.*

Kutatni kezdtem, mi is történt valójában akkor, amikor a könyvet bezártam. Első lépésben megpróbálom vizualizálni, hogy mi történik ilyenkor. Mindig a láthatóból indulok ki. A látható hatása az elsődleges. A következő lépésben interpretálok a tartalmat, és ha ehhez hozzájön egy másodlagos tartalom, amely nem látható, de sejthető vagy tudható, akkor a könyv, melyet bezárok, összhangban lesz a tárgy formájával. Ha tehát céltudatosan kiválasztom mindazt, amire szükségem van, akkor irányt tudok szabni magamnak, és ez a formában is megjelenik. Gyakorlatilag nem történik más, mint amit szobrászként egyébként is csinállok: tudatosan valamilyen téma felé orientálódok. Ez volt az első felfedezés. Volt tehát egy tárgy, amely önmagában kifejez valamit. A következő lépésben egy sorozat felé haladtam, azaz az összefüggések felé: két vagy három tárgy közötti kapcsolat érdekelt. Rájöttem, hogy ugyanarról a mechanizmusról van szó, mint egy könyvtár vagy egy könyvespolc esetében: az ember végigtekint a könyvek során, és létrejön egy esztétikai hatás, másrészt viszont körülbelül fel tudja mérni a könyvek tartalmát. Ezt a hatást próbáltam elérni ezekkel a bezárt könyvekkel is. Úgy fogalmaztam meg magamnak, hogy a legkisebb egységtől indulok el – amely plasztikai értelemben a kisplasztika –, és ugyanúgy haladok, ahogy az írásban: tehát a betűtől a szó, a mondat, a kifejezések, majd a gondolatok megjelenítése felé. A gondolatok megjelenítése formailag már a térinstallációt jelenti. Már akkor tudtam, ha ezt az elképzelést tovább fejlesztem, mindenféleképpen a könyvtárban kell végződnie, – egy egészen más dimenziójú térnek kell a plasztikákból kialakulnia, míg egy antik város képéhez nem kezd el hasonlatossá válni. Tehát különböző utak, utcák, terek alakulnak ki, ami valamilyen formában az irodalom, a filozófia vagy a képzőművészet témaköreinek a plasztikai megjelenítése.

Több ponton is észrevettem, hogy újra és újra visszacsatolható az egész az íráshoz. Hajlok arra, hogy a művészi fejlődés megegyezik az írás fejlődésével. Írom az életemet egy témakörön belül a kisplasztikától a térinstallációig, ez a könyvtár, és amikor bizonyos távlatba kerülök egy adott munkámtól, akkor észreveszem, milyen összefüggés van közte és az előző munkák között. Így azok is beépülnek, mint kisebb egységek, tehát olvasom, használom a könyvtárat. Talán ha lesz elég időm betűvé válnak. Minél többet le tudok ezekből a betűkből írni, annál több gondolatot tudok lefektetni. Ez aztán egy olyan láncolattá, olyan gomolyaggá alakul, melyet csak egy irányba, a gerinc mentén lehet visszagombolyítani. A másik lehetőség, meghagyni ilyen gomolyagnak. Gondolom, hogy a gomolyagnak, amely most mögöttem van, akkor is érdekes a struktúrája, ha nem keresem vissza a fonalat.

☛ *Ezek a bezárt kötetek könyvként megerőszkoltak. Már nem képesek lineáris struktúráként funkcionálni, a bezárt jelentések kitüremkedésre kényszerítettek. A könyvön ezek a kitüremkedések jelentik a külsőbe bezárt, lineáris időt, amely valamiféleképpen térbeli formaként jelenik meg. Ez összekapcsolható azzal a kritikával, mellyel a „posztmodern” gondolkodók illették a lineáris struktúrákat, például az írást. Bibliothek-projektben ezek a bezárt, fogvatartott, lefagyasztott könyvek átváltoznak térbeli koordinátákká.*

A könyv olyan médium, amely nem zárható be, attól könyv, hogy hozzáférhető. De ha visszatekintünk, minden korban, minden könyvtárban voltak elzárt művek, és az elzárásnak mindig jelentősége volt. Az elzárás oka részben az analfabétizmus volt, részben politikai vagy vallási megfontolások. Nálam az elzárásnak tükröző funkciója van, egyrészt felhívja a figyelmet erre a médiumra, és felhívja a figyelmet arra, hogy ez a médium el van zárva. Mindenki fel kell tennie a kérdést, miért van elzárva, és önmagának kell megválaszolnia. Természetesen ha egy jövő generáció számára zárok el könyveket, azzal a márt célzom.

☛ *Miben rejlik a kritikai aspektusa annak, amit csinálsz? Flusser szerint az írás elveszti jelentőségét, ugyanis az információ-közvetítés és a gondolatcsere egy vizuális szövegtengeren keresztül fog folyni. Te is vizuálisan jeleníted meg ezeket, ugyanakkor sokkal fontosabb ezeknek a bezártsága, tehát a térbe viszed át ezeket a gondolatokat. Flusser szerint ennek egy képi lezáródása lesz azáltal, hogy az írás nem tud versenyezni a képekkel, nem tud ugyanolyan komplex sorozatokat összeállítani, te ellenben az írásba transzponálsz egy teret, ahol a térrel és formákkal próbálsz kifejezni azt, hogy az adott könyv mit jelenthetett, hogy mit jelent maga az írás és a könyv. Ez progresszív kritikaként is értelmezhető, amely válasz arra, hogy hol türesedik ki az írás.*

☛ *És az olvasás gyakorlatának a megváltozását is mutatja, hiszen ezeket a könyveket már nem lehet ugyanúgy, mármint lineárisan olvasni. Egy bezárt, belső térnek az olvasása ez, amelyről ugyan körülbelül tudjuk, mit rejt, mégis magunknak kell a konkrét szöveget összeállítanunk.*

☛ *Vagyis átkódolod a lineáris struktúrákat térbeli struktúrákká.*

Az új médium, vagyis a komputer fejlődésével megjelent egy új lehetőség, amely az én életembe is beépült. Ha párhuzamba állítom azt, amit én csinálok és ami a gépben lezajlik, akkor észre kell vennünk, hogy ott is olyan terek jönnek létre, amelyeket nem látunk, amelyek nem vizualizálhatók.

☞ *Az immaterális terekre gondolsz...*

Igen. Egy eltitkolt könyv is ilyen immateriális tér, amelyről tudjuk, hogy van, és ha mélyebben foglalkozunk vele, tehát ismerjük a tartalmát, akkor hatalmunkba kerítjük ezt az imaginárius teret.

☞ *Azt is lehetne mondani, hogy azzal, hogy bezárod, láthatatlanná teszed a körülötte lévő teret, felerősíted a könyvnek azt az eredeti jelentését, hogy egy immateriális teret jelöl ki gondolatilag saját maga körül. Tehát azzal, hogy beheggeszted, nem eltitkoltad, hanem a könyvnek az alapvető hatását erősítetted fel.*

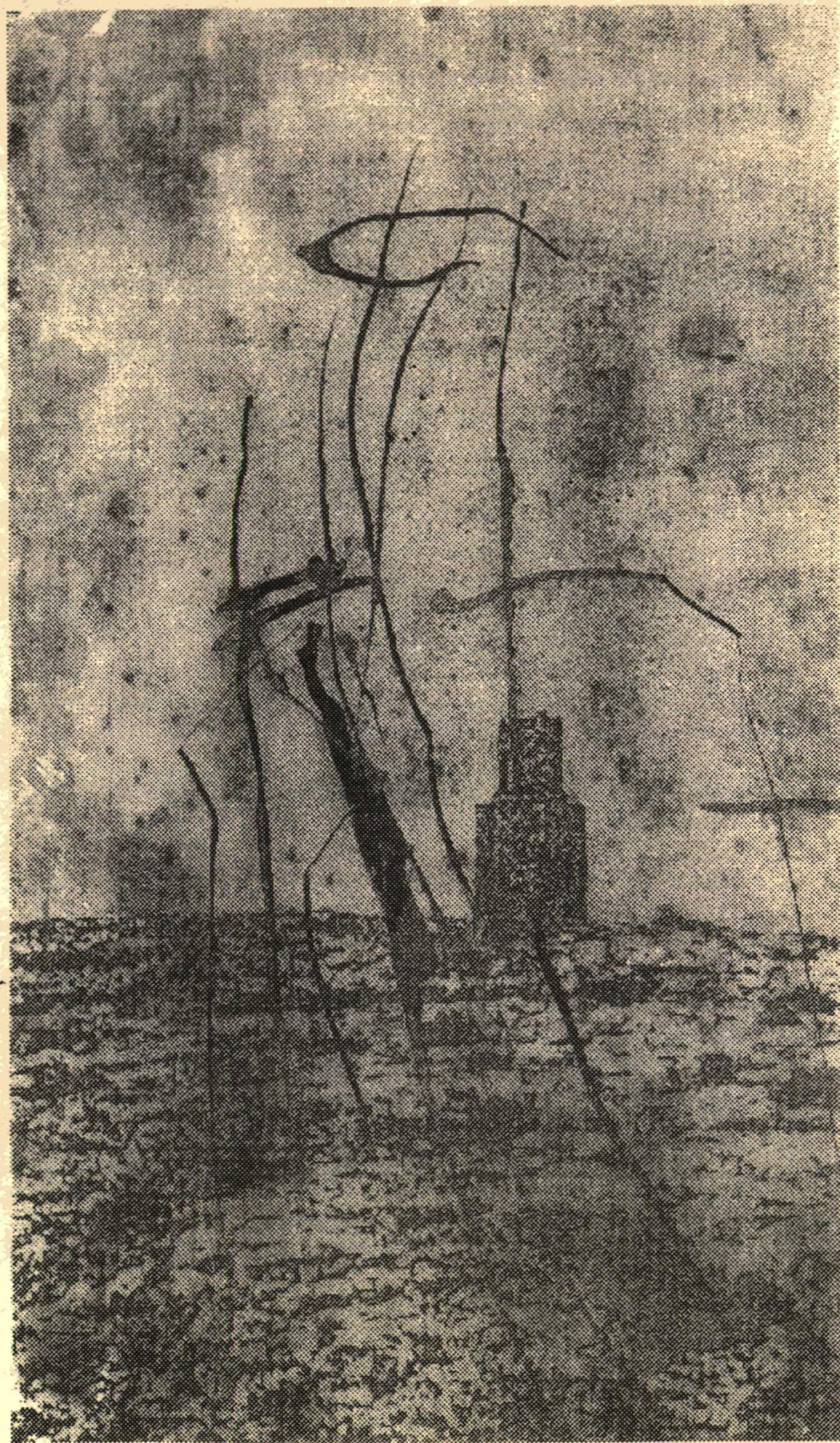
Ez az ellenpólusa annak, hogy bezárom a könyvet, holott a könyvet olvasni kellene.

☞ *A Bibliothekra visszatérve, az Alexandriai Könyvtár megkonstruálása vagy rekonstruálása során a hatszög forma az az alakzat, amely különösen előtérbe kerül nálad. Ez azért is érdekes, mert amikor komputerek segítségével megpróbálták fraktálegyenletekkel például káoszt generálni, mindig tökéletes mértani alakzatokat kaptak, amelyek egészen apró, teljes önazonosságot mutató részekből álltak. Ez a könyvtárstruktúra pedig, amelyet Borges nyomán és más elképzelések alapján próbálsz felépíteni a könyvekből, nagyon hasonlít a fraktálegyenletek által leírható térbeli struktúrákra.*

Az alapformák mind azokból a hatszögletű formákból épülnek fel, amelyekről Borges beszél. Amikor újra olvastam a *Bábeli könyvtárt*, rádöbbenem, hogy az elbeszélésben tényleg az univerzumból van szó, mert abból, ahogy a hatszögletű terekből felépül a könyvtár, egyértelműen kiderül, hogy a szerző az univerzumból beszél, amelyet ezek a hatszögletű kristály- vagy sejtformák alkotnak. Ez összekapcsolható a teremtés elvével.

☞ *A te könyvtár-koncepciód mintha a fordítottja lenne a komputernek, amely ugyancsak egy lezárt, elrejtett könyvtár, egyenletstruktúrákból felépítve. Te ezt kifordítod, kihozod a térbe. El van ugyan rejtve, mégis megjelenik, kivetül. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a komputer az imaginárius teret linearizálja, a te műved pedig a lineáris sorokat teszi térbelivé, illetve egy imaginárius teret hoz belőlük létre.*

Azt hiszem, Hömének hívják azt a német festőt, aki teljesen organikus színeket, rózsaszíneket, halvány pasztelszíneket használ, és elég nagy méretű képeket fest, a képekből pedig rózsaszín és sárga csövek jönnek ki. Ha a könyvtár minden könyvéből ilyen kábeleket vezetnék ki, akkor lehetne egy olyan tasztatúrát csinálni, amelynek

a nyomkodása előhívna azokat a képeket, amelyeket az épület magában rejt. Ebből az egy konglomerátumból, amely ebben a könyvtárban megjelenik, rövidre lehetne zárni a dolgokat. Ugyanúgy a komputerbe is be van táplálva jónéhány regény, és a mai, modern, amerikai krimiíró már csak annyit tesz, hogy beírja, milyen tényekre van szüksége, hány gyilkosságra, milyen formában, mennyi vérrel, és a gép elkészíti helyette a szöveget. Szerintem ez lehetséges, és biztos, hogy élnek is vele. Húsz perc alatt megvan a következő regény, amely teljesen más, mint a többi, de pontosan ugyanaz, mint az előzőek.

És ha elhagyom ezeket a kábeleket, és ott állok egy ilyen könyvtár előtt, ahová nem tudok bemenni, mert be van hegesztve, de tudom, hogy mi van benn, mert van egy listám, vagy hallottam valakitől, hogy milyen könyvek vannak benn, akkor elindulnak a szálak, vagy elindulnak ezek a csövecskék, amelyek összefonódnak az agyamban gyakorlatilag mindenféle billentyűk nélkül. Létrejönnek képek: eredeti képek és összeolvasztott képek, amelyekre én már nem emlékszem, mert összekeverem Borgest Echoval.

☛ Erdély Miklósnak volt egy akciója, ahol azt mondta, hogy ha ő egy képet meg akar festeni, akkor lát egy képet, amit egy fátyol takar. A fátyol takarásából kell megfesteni a képet, amely természetesen soha nem lehet azonos azzal a képpel, amely a fátyol mögött van. Ha tehát egy tárgy vagy egy festmény olyan htvószavakat tud felénk közvetíteni, hogy elindulunk a fátyol irányába, hogy megpróbáljunk rajta áthatolni, akkor létrehozunk még egy konstrukciót, egy újabb képet, amely alapján elképzeljük vagy megpróbáljuk megérteni, hogy mi van azon a felületen. A könyvekre vonatkoztatva ez azt jelenti, hogy ha tudom és ismerem azt a munkát, ami belül van, akkor az a folyamat indul be, amiről te beszéltél, hogy bizonyos részekre emlékszem, bizonyos részekre nem emlékszem, bizonyos gondolatok nálam sokkal erősebben előjöttek, mint más olvasónál. Ezért a formával, amit te adtál neki, az egész egy másik nyomvonalat is kiéptít, hiszen pontosan ezt a sokváltozós tényezőt, ezt a megközelíthetetlenségét emeli ki a bezártágával és a térben elfoglalt, furcsa helyével.

A nézőnek teremtenie kell valamit abból, ami nincs, amit nem lát. Teljesen önmagára kell hagyatkoznia, a szó szoros értelmében kreativitásra van kényszerítve. Voltaképpen a könyvnek, mint médiumnak, is ezt a kreativitást kell előhoznia azáltal, hogy az olvasó egyszerre ugyan csak egy könyvet olvas, ám azon az egy könyvön keresztül más könyvekkel is kapcsolatba kerül. Ha pedig arra kényszerül, hogy újabb könyveket olvasson, azokból már egy önálló világképet tud kialakítani, mert arra fog felfigyelni, ami saját személyiségének leginkább megfelel. A könyvekből aztán kikristályosodik valami, ami már teljesen személyes, ami például az íróknál jelenik meg, akik ezt leírják.

☛ Tehát minden könyv mögött egy világ áll, ami azt jelenti, hogy az író egy világmodell kiválasztásával elsődlegességet ad annak, amit ő kiválasztott, és takarásban tartja az összes többi. A könyvtáron keresztül egy takarás-sorozatot érzékelünk, amely, ha egy nagyobb könyvtárrá fejlődik, a könyvtárnak az univerzális tudást célzó, eredeti igényével léphet fel. Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogy meg-

A könyvtől a szimulációig

kísérljük összegyűjteni a világ létrehozásának és reprodukálásának a tényeit. És a cél, hogy a könyvek és a tudásanyag összeszedettségével létrehozzuk ezt a világot, vagyis modellezzük, közel jár az istenkísértéshez. Azt, hogy milyen tudásanyag van a könyvtárban, tehát a világról való tudásunkat, ismeretelméleteinket jól formázza a könyvtár struktúrája. Ugyanis a könyvtár – bármilyen nagy gyűjtemény is – soha nem lehet teljes. Mindenképpen a töredékesség fog megnyilvánulni benne. Bizonyos dolgok felerősödnek, tehát lefednek valamit, de ezen keresztül is átviláglik, hogy csak a töredékesség szintjén valósítható meg az, hogy egy helyre összeszedjünk egy világleírást adó ismeretanyagot. Az alexandriai könyvtár ilyen értelemben töredék, emlékmű.

☛ *Egy bezárt könyvvel ugyanakkor pontosan az immaterialitást hozod elő. Immaterialis voltuknál és bezártságuknál fogva ezek a könyvek tartalmazzák az összes lehetőséget.*

Ha minden ember elmenne az Alexandriában létrehozandó könyvtárba, és az összes tapasztalatát magával vinné, akkor esetleg lehetséges lenne. Ha minden emberi tapasztalat belesűrűsödne ebbe a bezártságba.

☛ *Másrészt azonban a könyvtáraknak is megvan a maguk sorsa, mármint, hogy elpusztulnak. Az Alexandriai Könyvtár is könyvek másolatait készítette az utókor-nak... Amit pedig te teszel a könyvekkel, nem más, mint hogy öröklétre kényszeríted őket, vagyis halhatatlanná válnak. Emellett azonban egyszerre nagyon sok világstruktúrát zársz be, hiszen a könyvek nem másra teremődtek mint, hogy kommunikáljanak, vagyis utaljanak más könyvekre. De az általad beheggesztett, bezárt könyvek könyv-funkciójukat már nem tudják teljesíteni. Sőt azáltal, hogy örökké megmaradnak, abszolútummá váltak. Potenciálisan tehát, mivel lezáródnak ezek a struktúrák, már nem könyvek többé. Kiszakítod őket a temporalitásból, vagyis nem éri el őket a sorsuk (habent sua fata libelli). Olvasni nem lehet őket, mivel kiszakadtak az időből, és aki mégis olvasni, illetve értelmezni akarja őket, arra kényszerül, hogy bezártságukban szembesüljön velük. Egyszersmind nagyon hasonlít ez a helyzet a komputerekhez, vagyis a fekete dobozhoz, melyet minthogy olvasni nem tudunk, másféleképpen, a bezártsága felől kell megközelítenünk. Ugyanakkor a szemlélő is, aki kívülről kíséri meg az értelmezést, ebbe a bezárt öröklétbe kényszerül az interpretálás aktusa folyamán, és eltűnik. Visszatérve a könyvekre, azt is fontos szem előtt tartani, hogy a könyvek, melyeket befalazol, az emlékezet hordozó eszközei. Hiszen az emlékezet az, amely hagyománnyá válva vagy tradícióvá merevedve egész kultúránkat és jelenünket megalapozta. Ily módon a könyvek az emlékezet szigeteivé válnak, töredékké, szilánkokká degradálódnak.*

A könyvtár számomra nyugvópontként vagy fundamentumként szolgál. A benne felhalmozott anyagot értékelhetjük és feldolgozhatjuk. Ennek a továbbfejlesztése lesz a budapesti Oszlop-projekt.

☛ *Az írás nem más, mint ásás az emlékezetben, a gondolkodás pedig archeológia abban az értelemben, hogy felkutatja a mélyebb rétegeket. Korábban csináltál*

egy installációt egy bunkerben. A bunker jelentheti azt is, hogy nem csak létünket, hanem emlékezetünket is meg kell védenünk egy esetleges apokalipszistól vagy katasztrófától, azt is olyan archeológikus közegekben kell tárolnunk, amely nincs kitéve annak, hogy egy jelenkori világtérkép törölné azokat az emlékezetstíkokat, amelyek a tradícionkat jelentik, és amelyek állandóan búvópatakként táplálják azokat a lehetőségeinket, hogy világmodelleket hozzunk létre. Ez pedig maga a bunker. A bunker-installáció gondolata hogyan született?

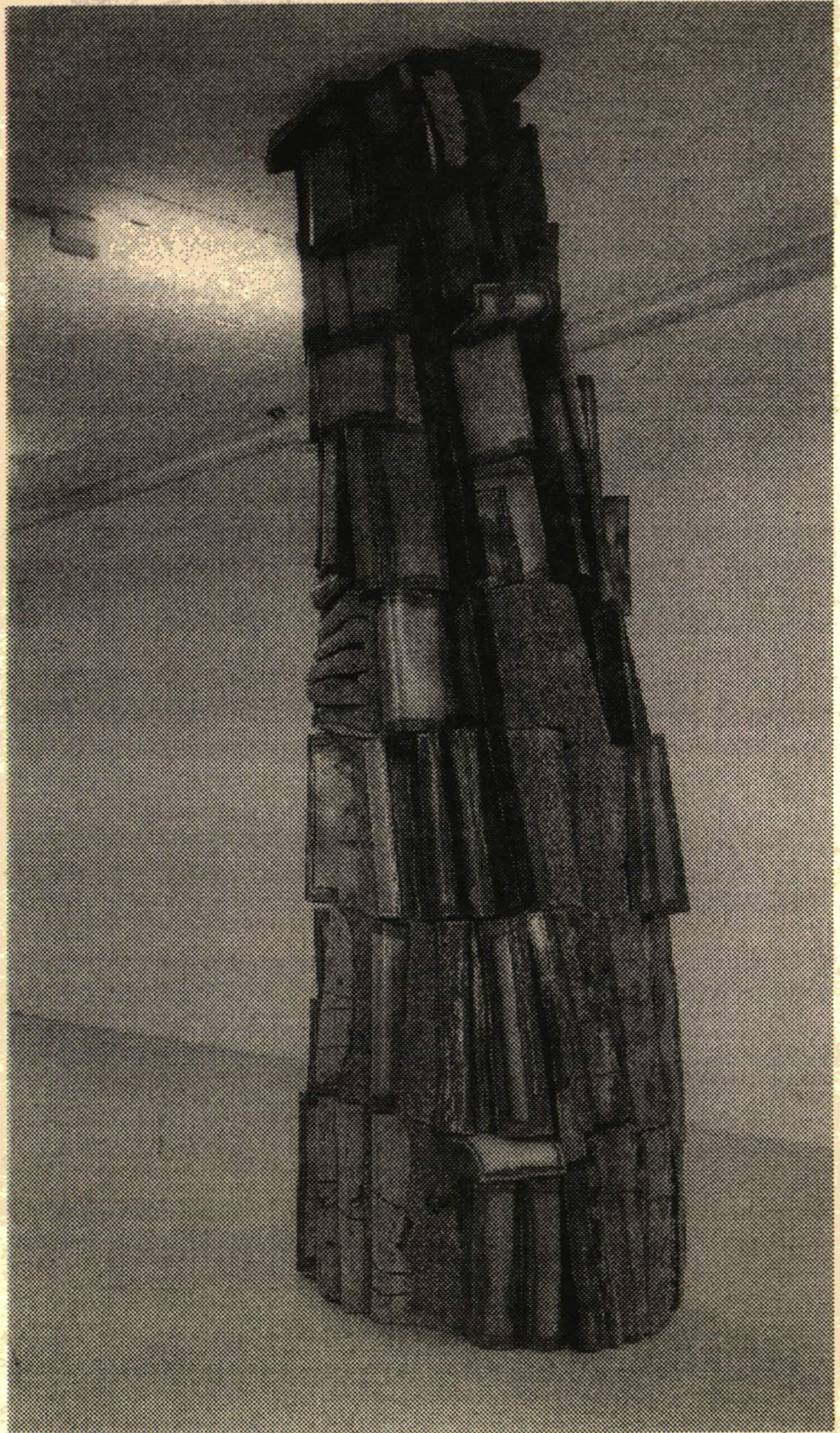
Az ásás, a vésés, az írás keletkezése, az anyagba való behatolás flusseri gondolatának hatására jutottam arra, hogy bezárjam, egyszerismind halott anyaggá me-revítsem a könyveket és a bennük lévő irodalmi tartalmat. Abban a pillanatban azonban, amikor ezt megteszem, bele kell, hogy hatoljak. Ha elzárom, már nem közelíthető meg hagyományos módon. Ez a beásás, behatolás képszerűvé válik. Hasonlóképpen mint az olvasás során, sőt talán ott jelenik meg a legplasztikusabban. Ez az egyébként természetes folyamat a bezárás akurusa révén vizualizálható.

A bunker pontos mása az Alexandriába tervezett könyvtárnak. A tér hermetikus-sága ugyanis fantasztikus erővel hat az egész kiállítási anyagra. Már a megköze-lítése is, ahogyan az ember ezeket a zsilipeket elhagyja, utalás a tér funkciójára, aztán maga ez a puritán tér. Mivel az alexandriai könyvtár is egy zárt egység lenne, ezért, mint köztes állomás, a bunker tűnt számomra a legoptimálisabb lehetőségnek egy kiállítás megszervezésére. Két funkciója volt, egyrészt bemutatni a megtörtént dolgokat, másrészt pedig bepillantást engedni egy lehetséges, virtuális térbe, amely majd Alexandriában lesz teljessé. A visszatekintést az a tér adta, ahol a kisplasztikák, tehát az egyedi művek jelentek meg egy sorozatban. Előretéteként az *Oszlop* funkcionált, mely a képzőművészettel foglalkozik. Tervem az volt, hogy oszlop for-mában sorakoztassak fel és foglaljak egybe könyveket: egyrészt építészeti tartóelem-ként, másrészt olyan könyvek felhasználásával, amelyek arra utalnak, hogy az oszlopba belefoglat tartalom egy társadalom tartóelemeként jelenik meg, ami ebben a konkrét esetben a művészet, de ugyanúgy lehetne a filozófia vagy az irodalom is. Korábban ezt egy oszlopcsarnokként képzeltem el, ahol magát a teret fogták volna át az oszlopok, melyben a társadalmat felépítő legfontosabb elemek jelentek volna meg. Visszatérve a bunkerre, a bunker tere utal a védettségre, és mindarra, ami a könyv múltjában benne rejlik, például a könyvégetésekre is.

☛ A bunker a jelenkori apokaliptika egyik szimbóluma. Utal az atomrobbanás utáni állapotra, a kiüresedett, élettelen tájra. A posztindusztriális épületek és ar-chitektúrák lassan beleolvadnak a környezetükbe: a bunker egy ilyen szintet szim-bolizál, az apokaliptikát és a stókat. Te belevitted ebbe a térbe a könyveket.

Igen, hozzá kell azonban tennem, hogy számomra mindez már eleve adott volt a bunkerrel kapcsolatban. A csernobili katasztrófa és a fordulat előtti időszakban nyugaton mindez már benne volt a levegőben. Tehát a bunker mindezek együttes megjelenítője volt számomra.

☛ Először is van tehát a bezárt könyv, mint bezárt tér, majd ezeket a tereket más terekbe viszed bele. Például egy bunker apokaliptikus terébe. A következő projekt

BOTOND: Könyvek a képzőművészetről, vaslemez és beton

egy oszlop, mellyel kiszélesedik a kör, hiszen a bezárt könyvek oszloppá állnak össze, mely egy belső teret fog körül, másrészt viszont ezt az oszlopot egy történelmi, hatalmi struktúrát kifejező vár legbelső terébe illeszted bele. Ezek a terek, a vaslemez és a könyv közötti tér, kihelyeződik a kívülvilágba és más ugyanilyen erősségű terekbe. Egyre távol az összefüggések rendszere.

Az 1933. május 10-i berlini könyvégetés emléknapijára szerveztem a nürnbergi Rechtspartei épületcsoport Tribün Csarnokában (Zeppelin Tribün) egy akciót, ahol egy különteremben mindazok a könyvek szerepeltek, amelyek a háború utáni időszakban a cenzúra vagy más tiltás alá estek, esetleg kivégezték vagy üldözték az alkotóikat, például Rushdie, Victor Jarat, Claus Mann. Így általuk is próbáltam felerősíteni a teret. A Budai Várba tervezett projektnek ugyanezt a felerősödést kell majd elérnie attól a plasztikától, amely oda kerül. Hiszen ugyanúgy, ahogyan nem látjuk a bezárt könyveket, nem látjuk egyszerre a történelmet, magának a várnak a történelmét. Mégis ott van, jelen van élő nyomokban, a föld alatt vagy a tudatban. Az oszlop egy torony helyén állna, az István torony helyén, amely egy történelmi és hatalmi szituációban állt ott – erre utalt Szentlélek Tihamér is. Egy új hatalmi réteg uralomra kerülésekor azonban el kellett tűnnie. Ott vannak azonban a nyomai, az alaprajza. Az oszloppal szinte megjeleníthető az István torony.

☛ Az oszlop helye valamiképpen szakrális jelleget is sugall.

Igen hiszen ma a tér centralitásával és geometriájával olyan puritánságot sugall, hogy ha ide belép valami, átveszi súlypontját és szakralitását. Építészeti is felszívja a tér energiáit.

☛ Az oszlopok az archaikus kultúrákban összekötő kapocsként működtek két szféra, az ég és a föld között, ezért a föld köldökeinek is nevezték őket. Műveidben eddig elrejtetted a tárgyakat, most azonban a föld felszínére hozod, és úgy rejtetted el őket.

A vár hatalmi szimbólum. Az írás nem a hatalom legitimációját képviseli, egy egészen másfajta törekvés, más világ és más közeg. Ha egy hatalmi gócba beledöfök egy ilyen jellegű tartalommal, akkor ilyen értelemben szintén egy bunkerben, egy lemerevedett struktúrában tudok érzékeltetni egy ellentétes közeget, egyfajta ellenzékiiséget. Ez az oszlop felülről lesz nyitott, míg eddig befelé voltak nyitottak. Olyan értelemben nyitott, hogy itt már tényleg a szemlélő felé kell, hogy nyíljon, és csak általa lesz élővé. Végül is a szemlélő is benne van ebben a hatalmi búrában, ebben a hatalmi bunkerben, amelybe egy ilyen szobor vagy könyvoszlop rést vág, melyen keresztül ki lehet bújni, mint egy vulkán kráteréből.

☛ A könyvtár projekthez jutunk végül is vissza, bármiféle aspektusát is érintjük műveidnek. A tradíciót nézve is, bármely aspektusát is vesszük, a könyvtár az a kulcsfogalom, mely köré építkezel. Akár a hatalmi struktúrák, akár az informatika vagy az átöröklés vizuálissá válásának irányában indulunk el, mindig térdig egy jelentésdús közegben gázolsz. Ez a jelenkori képzőművészet szempontjából is érdekes, mert a hatvanas évektől az új festészet jelentkezéséig egy olyan irányvonal

érvénysült a leginkább, mely nem a dústításokat, hanem az egyszerűsítéseket vallotta céljának. A posztmodern festészet vagy új expresszív festészet olyan irányvonal, amely azt tűzte ki céljául, hogy a forma, a plasztika újra jelentésdús felületek és eszközök legyenek.

Úgy gondolom, hogy maga a könyv is egy olyan jelenség vagy médium, amely olyan gazdagsággal rendelkezik, mint a borgei hatszögletű könyvtár, mely az univerzum gazdagságához hasonlatos. Lépcsők és galériák bonyolult rendszere, ha belenyúlsz, és megpróbálsz megérteni, meglepve kell tapasztalnod, hogy minden összefügg mindennel; az alsó és felső terek gazdagságának leírhatatlan rendszere. Kimeríthetetlen kúthoz hasonlatos, és végnélkül átörökökíthető. Mint egy titok. Ami a könyv maga is. Hiszen titoknak lennie kell. A könyvek utalnak más könyvekre, és ez az egymásra utaltság adja és szervezi a könyvtárat.

☛ A titkot elárulni nem lehet, csak megfejteni. A zenbuddhista gyakorlathoz hasonlóan a titok megfejtésére irányuló gyakorlat felesleges, csak egy szatori élmény juttathat hozzá.

A bunker-kiállítás hatására munkám építészeti és architektúrális irányt vett. Egy pályázat kapcsán felvetődött, hogy megmintázzam a hortobágyi kilenclyukú hidat. A kilenclyukú híd a kilenc múzsza által szimbolizált művészeteket tükrözné. Ez a híd szintén könyvekből állna, a kilenc múzsának megfelelő műfajokból. A szobor a hátán feküdne a pusztában. Azt a szerencsétlen helyzetet jelezné, amely a kultúrának kijutott, ahogyan rúgkapál a pusztában, és talajt keres, hogy visszafordulhasson a megfelelő helyzetbe. *Délibáb* lesz a címe.

A következő munkám az, hogy Berlinben építsek egy hidat, amelyen a németek egymásra találhatnak. A mai német állapot meglehetősen rossz, és még évtizedekig a szétszakítottság fog dominálni. A pillérek itt is könyvekből, a német irodalom alkotásaiból lesznek, és egy román stílusú hidat mintáznak. Először a hajdani nyugat-keletnémet határon próbáltam helyszínt keresni, Weimar környékén, a falvakban, ahol kelet és nyugat találkozik, ahol egyformán szürkének a falvak. Valahogy mégsem tűnt a táj a szobor számára megfelelő helynek, így Berlinre esett a választásom.

Pécsvárad, 1993. augusztus 27

Az interjút Ivacs Ágnes, Kurdy Fehér János és Tölgyes László készítette